

Библиотека „Аїора”

књига 171

Copyright © 2024 Елиезер Папо

Copyright © 2024 за Србију, АГОРА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача.

Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама закона о ауторским правима.

ЕЛИЕЗЕР ПАПО

**ЗБРКА
РИЈЕШЕНИХ
ЗАДАТАКА
ИЗ ЖИВОТА
И ПОЕТИКЕ**

АГΩΡΑ

Посвета изворних *Сефардских ѝрича* гласила је:

*Мишани,
с љубављу,
Некада и мале сѝвари ѝосѝану велике усѝомене...*

И она наставља да се вијори, сада само с још већом љубављу и поштовањем, и над овим поновљеним и добрано проширеним издањем истих.

На концу, није ли већ Соломон у премудрости својој објективно описао синовско-мајчински однос, рекавши:

קמו בניה ויאשגרוה... רבות בנות עשו תיל ואת עליה על-כִּלְנֵה:

Синови њени се дижу и блаѝосиљају је... „Чесѝиѝе су мноѝе жене, али ѝи их све надмашујеш!” (Приче Соломонове 31:28, 29).

Истовремено, дванаестерачки препјев библијског *Плача Јеремијиној*, посвећујем свом дједу, а Мишанином тати,

проф. Батрићу Ђоровићу

који је, унаточ оправданом физичком одсуству из мога дјетињства (умро је прије него што сам се ја родио), духовно

био свакодневно присутан у мом животу, а и сад је. Од њега сам, што кроз генетику, што кроз библиотеку (коју сам испрва само листао с поштовањем, а потом годинама овиснички дрстио), али понајвише кроз бакине формативне приче о деди као о узор-мушкарцу, наслиједио двије велике страсти: страст према језику (који је он с љубављу предавао) и страст према књижевности (коју је и предавао и живио, нарочито народну, коју је веле увијек рецитовао с патосом).

Када сам, као клинац, ничим изазван почео да читам (и аутоматски памтим наизуст) епске народне пјесме и рецитујем их баки, она би рекла: *Видиш ти, и Батрић њокојни је волио десетерац*, што је мени наравно био подстрек да интернализујем још више епских пјесама. На распусту пред пети основне прочитао сам *Горски вијенац* (тешко жабу у воду натјерат') и запамтио добре двије трећине текста напамет. Када нас је наставница књижевности на првом часу упитала шта смо читали преко љета, ја сам изјавио да је задње што сам прочитао био *Горски вијенац*. Она ме је погледала погледом који је говорио да се двоуми да ли је у питању провокација или зафрканција, и упитала ме: *И, шта си зајамтио из „Горског вијенца”*, на шта сам се ја дигао и бар десет минута декламовао „најљепше одломке”.

Будући да су страсти оно што нас чини људима, уопште није небитно које сте страсти наслиједили (биолошки или социјалним програмирањем) и од кога. Касније се испоставило да се у у мом и деда-Батрићевом случају није радило само о наслеђивању страсти према (књижевности и) језику, него и о баштињењу језика самог. Одрастао сам у убијећењу да *ми у кући* говоримо сарајевским нарјечјем, баш као и сви око нас, и све донедавно нисам допуштао чињеницама да ме збуњују; па сам за сваки од безброј случајева у којима сви други у Сарајеву кажу једно, а *ми у кући* нешто друго, налазио појединачно задовољавајуће о(д)бјашњење. Тек недавно, када ми је до руку дошла књига Павла Ђоновића *Дим у дим, црногорски народни хумор*, схватио сам да су готово сва наша кућна одступања од колоквијалног сарајевског говора у Црној Гори уобичајена народна језичка рјешења. Испоставило се да су десетине израза и фраза које сам ја доживљавао као *кућизме* или као *наш иди-*

олекѿ (премда би идиолект требао бити индивидуална а не породична ствар), заправо одсјај некадашњег дединог језичког присуства у *Вили Зори*. Нису, нужно, сви Вилазорци сачували баш све дедине ријечи, фразе и изразе; него више онако *свак ѿнешиѿо, а ѿнеко сваиѿиѿа*. Чини ми се да је осим мене слабо ико други сачувао његову љубав према народној поезији. Неки носе његов ген висине. Свако шта га је запало.

Књижевност је вјероватно једини медиј путем којег се можете дописивати са претходном генерацијом; и ја, ево, с поносом и почетничким црвенилом (ово ми је први дванаестерац), шаљем деди овај препјев једног од ремек дјела хебрејске књижевности (предмет који ја данас предајем у Израелу), сачињен по узору на тужбалицу сестре Батрићеве у *Горском вијенцу* (ремек дјелу српске књижевности које је деда, кажу, на својим часовима тумачио с посебним мераком), знајући да ће бар он умјети да ужива у игри читавог (осмерац) и полумљеног (четверац) крила тужбалице.

Овим је затворен још један круг, а већ је Архимед лијепо упозорио спољни свијет: *μη μου τοὺς κύκλους τάραττε* (не дирајте моје кругове), па не видим шта би се том његовом узвику могло додати, а да не буде вишак.

Уводна ријеч приповједачева

А. Сефардске приче

А. 1. Приче из давнине

ОШ „Илија Тесавићанин – Пророк”

Исти језик, а не разумију се

Чо’ек снује, ал’ Бог одлучује

Златан топуз пара вриједи

Како молитва, садака и добро срце продужавају

живот, спашавају од казне и доносе награду

Како Бог никад не одбија добро срце

Их, кад би се од тог умирало

А. 2. Цохалуци или приче о Цохи

Како се Цоха замало оженио

За шта би се Цоха оженио ако не за инат

Алегрија де ла пласа, нувлидад ен каза: Чаршији

радост, а у кући тмуран

Добар је Цоха, какве су му кћери

А. 3. Цртице из живота

Психоанализа и Ционизам

Поштени наш лопов

Реци ми којим језиком говориш, рећи ћу ти како мислиш

Шуа звани писмо

Женска вјера

Жена и приоритети

Велика фртурма

Инат

Братство и јединство: сефардско-ашкенауска перспектива

Сарајевска менора

Попис

Стари партизан

Нови стари почеци или *куд који, мили моји*

Социјализам са људским ликом или Шта сам из

Чику Јерусалајима (Малог Јерусалима, како Бе

Ха Сефарди зову Сарајево) понио у Велики

Ко за славом потрчи, она би му побјегни; ал’, ко је избјегава, е тог слава прогони

Хам риби Елијау Шамула и југословенске часне
сестре

Међ' Истоком и Западом

Б. Три ашкеназије

Живот, вода и нијекање

Јеврејско право и театар

Рабински марифетлуци

В. Једна кудусија

Демократија, љуцка права сва

Г. Једна ташлиханија

Summa theologica tashlihanica

Д. Једна тужбалица

Плач Јеремијин

Ђ. Двије бесједе

Човјек као божански експеримент на тему

вјештачке интелигенције

Ка једном савременијем разумијевању пасхалних

ритуала

Е. Три суданије

Оглед један чој'ка и јунака

Златне ХамаСслије: јенна народна,

ослобод'лачка и покретна прича

Цихад, цихад, чет'ри ноге, све четири круте

Ж. Једна аутоцензура

З. Три карневалије

Његош је ипак Зеничак

Катил-Комфор растјерује музе

Фунди мунди

И. Један епилог

Што бих себе и на шта сводио

Уводна ријеч приповједачева

Тестијом не можеш захваћити цијело море, али и оно што захваћило је море, вели Месневелија Руми. Пишући ову збирку осјетио сам, у магновењу, да знам о чему говори. У ово мало воде, колико је ова тестија захватила с мора умјећа књижевности, утопиле су се све некадашње *Сефардске њриче*, сада препричане с одстојања од четврт вијека (свако нормалан би се за толико вријеме промијенио, па су и оне; а придружиле су им се и неке које су се тек у потоњих пар година родиле). Старо-новим *Сефардским њричама* још давно су се придружиле и три ашкеназије (приче о Јеврејима централне и сјеверо-источне Европе), једна кудусија (прича доброг старог Кудус-ефендије), једна ташлиханија (прича из сарајевског српског Вол Стрита) и једна тужбалица (дванаестерачки препјев библијског *Плача Јеремијиној*); а њима двије савремене бесједе у аристотелијанско-рамбамистичком духу, три суданије, једна аутоцензура, три карневалије (прва и потоња од којих су и пародије) и један епилог (у десетерцу).

Због мјешавине жанрова учинило ми се да овом дјелу одредница збрка пристоји боље од одреднице збирка. Неки ликови овог дјела су измишљени (створени техником *јеш меајин, creatio ex nihilo*, стварање ни из чега), други су тек домишљени (та се техника на хебрејском зове *јеш мејеш*, стварање из нечега), док су трећи скоро *скроз* стварни (и укључени су у ово дјело техником *јосудба од Боја*). По природи ствари, ови посљедњи махом су сами стварали и рјешавали своје животне задатке, претпосљедњим сам притицао у помоћ с времена на вријеме, док сам над првима бдио док год се не би претворили у самосвојне личности, ликове који даље знају сами. Житија дотакнута овим дјелом су, дакле, хетерогена; док је

поетика углавном моја, приватна. Утолико, наслов *Здрка ријешенх задайшака из животиа и йоейике* као да обухвата све битније аспекте овог заједничког предузећа.

Мир с тобом, читаоче!

Аутор, у властито и у име већине ликова

А.
Сефардске приче

А. 1.
Приче из старине

ОШ „Илија Тесавићанин – Пророк”

Будући да је, према библијском казивању, *Елијау аНави*, илити Илија Пророк, узет на небо у ватреним кочијама, испада да он никада није окусио тјелесну смрт. Стога, народ вјерује да Пророк и дан данас обилази свијет, исправљајући неправду и помажући онима који то заслужују. *Ал’ хајд’ ти заслужи, браћиац!* По народном поимању, Елијауу је ова улога додијељена све до доласка Месије, који ће једном и заувјек успоставити праведно друштво и чија ће праведна владавина коначно осујетити покушаје народа да владају једни другима. До тада, међутим, у свијету какав је сада, неопходан је неко попут Елијауа. Неко ко ће исправљати ситне и мале неправде. Веће неправде ионако исправља сам Господ Бог, ревизијом алгоритма, сваке три-четири генерације, као што је речено: *Јер сам ја Госјод Бої твој, Бої ревнишељ, који њоходим ѡрехе ошачке на синовима до ѡрећеи и до четврїої кољена, оних који мрзе на мене* (Друга књига Мојсијева 20:5). Посљедњи Елијауов задатак биће најављивање Месије и његовог Царства, и онда ће се и он моћ’ *файшай’ ѡензије*. Но, како се Елијауов задатак, захваљујући општељудској неспремности да се божански наум икад спроведе у дјело, растегао као афтара за Тишабеав, по који пут би се деси да пророк узме са собом неког од ученије и пробраније млађарије, к’о ономад Елишу, што би Даничић реци Јелисија, не би ли му неко вријеме правио друштво на његовом све дужем задатку.

Неком згодом, кад је Елијау присуствовао проповиједи коју је негдје одржао млади риби Јеошуа (прије него што се прочуо по цијелом свијету због своје мудрости и учености), младић му се допаде зарад кроткости своје и искреног богочуђења, те га Пророк позва да му се придружи на неодређено

вријеме, што младић с одушевљењем прихвати. Но, Пророк ко пророк, имао је и услов: – *Све їледај шїа радим; никад не їи-їај шїо радим їо шїо радим! Кад ме їрви їуїї нешїо їри-їуїїїаиш, мо'ш се одма' лијеїо сам фатїаїї' цаде, да тїе не морам ја їїјератї'*. Ово није занатї од їрїче, неїо од неїїремичної їле-дања и сїїалної ослушїивања. Ко їуно їрїча, ни себе не чује.

Негдје првих дана риби Јеошуиног шегртовања код Про-рока, њих се двојица затекоше у једном малом мјесту у коме чак није било ни преноћїшта, јер коме би уопште (осим оних који су се ту родили) пало на памет да пожели да преноћи у том мјесташцу, гдје је и Бог рек'о лаку ноћ. По мезузи причврш-ћеној на довратак препознаше једну јеврејску кућу, па поку-цаше на врата. Отвори им ситна средовјечна жена, која се угледавши странце на кућном прагу у овај позни час (очекива-ла је мужа који се сваког тrena требао вратити са рада), за тре-нутак збуни; да би одмах потом широм отворила врата и позвала их да ућу. Пророк и његов шегрт ућоше, а жена не за-крачуна за њима врата, придржавајући се правила по коме је жени забрањено боравити са туђим мушкарцима у затворе-ном простору. Њена ревност одмах измами осмијех на про-рокову лицу, и он је запита: – *Добра Јеврејко, имаш ли чиме їонудїїї намјернике?* Риби Јеошуа не могаше да се не зачуди пророковој наметљивости. Прво, знао је да Елијау иначе није био од велика јела, колико гавран може у кљуну донијети, а сад се понашао као посљедња погузија, иако је било очигледно да су домаћини били сиромашни и да су једва састављали крај с крајем. Друго, ученику се чинило да није исправно тражити ишта од жене прије него се муж врати кући. Но, царска се не пориче, а пророчку је порицати још глупље, па риби Јеошуа не рече ништа.

Жена им без оклијевања показа на сто који је већ била пос-тавила себи и мужу. Количина хране на столу једва је достајала за њих двоје, и риби Јеошуа је желио да вјерује да ће Пророк одбити да поједе њихову сиротињу. Но, не лези враже! Елијау сједе за сто, *к'о сви среїїни*, и поче да се залаже крупним залага-јима, као да никад јео није, мљацкајући и цокћући тако звучно да је риби Јеошуи било неугодно. Након што је смазао обје порције, Елијау упита жену гдје би се намјерници могли одмо-рити; а она му, гледајући га дубоко у очи и не одговарајући му

ријечима, погледом показа на једину собу и једини кревет који су имали. Пророк се распреди и леже, аман као да је то најуобичајенија ствар на свијету; док риби Јеошуа изађе у двориште, видно потресен пророковом безобзирношћу. У то дође и муж с поља, поприлично исцрпљен и уморан, па кад му жена рече да не само да је остао без вечере, коју је дала неким странцима, него да један од та два странца већ лежи у њиховом кревету, док ће они морати спавати на поду, он се спреми да мало загалами, али му она руком затвори уста, шапћући му на ухо: – *Нека, љусџи, и ми смо се сџисли, ља немамо ни оно шџо имамо... оџкако је овај човјек ушао у кућу, ја осјећам као да се неки чвор неџде дубоко у мени развезао, и као да... као да нисам више сџиснуџа, као да се неко у мени исџравио... нећу више да дринем, Бој је велики, ља ако зна намаћ’ ’нол’ком лаву, намаћ’е и малом мраву...*

Муж само промрмља нешто о женској неурачунљивости, премда му се мало и свидјела та нова жена, друкчија од његове старе. Стара, наиме, и кад ни од чега не би стрепила, што се ријетко дешавало, стрепила би што не стрепи ни од чега. *Чо’ек, к’о чо’ек, леже на под и, док си рек’о Шема Јисраел, заспа ко заклан.*

Ујутру, кад су Пророк и његов ученик напуштали пар, док се ученик благоглагољиво захваљивао и извињавао у име обојице, Пророк их удостоји само једне једине реченице: – *Дабоџда вам до двије џодине у ово доба цијела кућа била исџреџурана.* Муж заусте да каже дрзнику нешто „лијепо”, држећи до гостове части, као што је гост држао до домаћинове, ако не и мање, али га жена спријечи без ријечи, благим стиском руке. Риби Јеошуа преблиједи *к’о креч*, али ни он не рече ни ријеч, тако су се наиме били погодили: – *Гледаџ’ – џледај, слушаџ’ – слушај, џиџџај’ – не џиџџај!*

Не прођи дуго, а они дођоше у један нови град. У том граду је живио један богаташ познат по својој шкртости. Пророк се одмах упути његовом дому, аман као да је знао гдје ће. Богаташеве слуге су имале наређење да сваког ко би се усудио да покуца на богаташева врата тражећи милостињу – отјерају. Клетве и пријетње би они додали о свом трошку, јер се тај газда био окружио људима попут себе, све го праведник и богоуго-

дник. Тако отјераше и Елијау и риби Јеошуу, све већма ви-чући и камење мјесто воде за њима просипајући. Пророк и ученик му стадоше кружити око имања, тачније око зида којим су велика и пространа кућа и авлија биле опасане. Кад наиђоше на једно мјесто на коме се зид био нахерио, пријетећи да падне, ученик помисли да ће Учитељ да искористи слабу карику у ланцу како би продро до богаташа и одржао му придику; али, умјесто тога, Елијау се загледа у зид, те зид поче сам од себе да се оправља и учвршћује, као да му је неугодно што је уопште био толико пропао. Ученик, све збуњенији дјелима свог чудног Учитеља, заусти таман да ће нешто рећи, па се угризе за језик. Илији загриз не промаче, али ни он ништа не прозбори.

Послије пар дана њих двојица, све тако ходајући, набасаше и на једну сиромашну синагогу. Тамо су их људи лијепо примили, окријепили и дали им и попутбину, да лакше наставе својим путем. На растанку, Пророк их благослови ријечима: – *Дадогда један међу вама усџио и свима вам љава био.* Ученик таман заусти да каже како је пророк штедљивији на благослови-ма, који га не коштају ништа, него ови људи са храном које нису имали у обиљу; али се опет присјети погодбе, па опет, шта ће, оћута.

Након тога стиже наш сретни двојац и до некаквог мјеста у ком су живјели неки одметници којима се чинило да су узели правду у своје руке, а заправо су само подебљавали постојећу неправду. Иако их ови нису нахранили или напојили као они први, пророк их свеједно благослови, овај пут чак много штедријим благословом: *Дадогда се сваки од вас уздиџао над свима осџалим!*

Риби Јеошуа, који више није могао да трпи Елијауове неправде, *нек је сџојуџи ѝророк*, стаде сам да бјежи од њега, као што му је Пророк био рекао на почетку. Елијау похита за њим, али што Пророк више хиташе, то му шегрт све већма одмицаше. Кад је старац младића, ипак, сустигао (опште је мјесто, како наше – тако свјетске библистике, да ниједан пророк није имао Елијауову кондицију), риби Јеошуа поче да виче на њега иза гласа: – *Какак си џи ѝророк и какви су џвоји аршини? Ти само сџвараш већу неџравду и џомеџњу. Оне добре људе којима*

си оішео іосљедњи залoіај из усіа, іпрокле да им све буде ис-іреіурано. Боіаіом зликовцу десілаіно ізіради зид, само іа учвршћујући у њеіовој обіјесіи. Међу оним добрим сиромасима блаіослови једноіа, а међу одмеіницима све редом. Гдје іи је іу ірарва? Објесим іи ја іаак'оі іророка!

Еліјау, ни збуњен ни погођен, крену да објашњава младцу азбуку пророчког погледа на свијет:

– Гледај, Јеошуа, сине мој, онај іар ће смо ірво били, кућа им је још увијек дешчедна јер је жени душа била заіреіана. Ја сам јој само іомоіао да разријеші свој чвор, и іожелио јој да им за двіје іодіне од сад дијетіе, које іоіоко желе, ис-іреіура ціјелу кућу. Може ли љеіше? Шіо се іиче оноі доіаіаіаша, обзид њеіовоі вріа сіојі на једној іодземној хазні једноі сіароі цара. Да су, ілуво и далеко било, крену-ли іоірављаіи онај зид, вјероваіно ди оікріли оно бла-іо. Може ли іоре? Учвршћивањем зида ја сам само учініо да блаіо не іагне у руке зликовцима. Кад једном у ону кућу дође добар іазда, нека іа чека, њему је сућено. Шіо се іиче људи сиромаша и њіховоі јарма, дар іо ніје іуаф. Ако се један издііне над њіма, іовешіе и осіале, а ідје је једна усіјешна ілава која води, іамо је и оішіа іолза. Шіа је іу лоше? Исіовремено, оним одмеіницима сам іожелио мноіо ілавешіна, іа да се нікад не сложе и да им сваки на-му іроіагне. Шіа је у іом добро?

Рібі Јеошуи би мрвен жао што ніје мало боље гледао, и мало мање питао. Істовремено, мало му је и лакнуло. Ма ко-ліко Пророк імао іраво – мисліо је – ја нікада не бих могао да чінім људіма добро, а да они мисле да им ја чінім зло. С тим мисліма је прегоріо шегртовање код Пророка, опредіје-лівши се за каріјеру обічног хахама. Својим учењем рібі Јеошуа је, касніје, многим људіма учініо добро. Не фали ні оних којі мисле да им је он, заједно са осталим мудрацима, учініо зло; али то је релативно новіја појава. Што се тиче Пророка Іліје, веле да је он оваквим приступом својим поді-гао више рабіна него ли било којі рабінскі учитељ. Кад једном, ако Бог да, заіма ученіка подесніјег за онај тежи, про-рочки, занат – знаће се.